

## Yhteisymmärrys luo yhteistyötä

Silta-hanke sai elokuun blogivieraaksi suunnittelija Elisa Napan Kehitysvammaisten Palvelusäätiöstä. Elisa on luova ja innovatiivinen palvelumuotoilija. Hän työskentelee Silta-hankkeessa kahtena päivänä viikossa riippumattoman tuen mallin ja elämänsuunnittelun korttipakan parissa.

## Sanoja ja termistöä henkilökohtaisen budjetoinnin ympärillä

Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämistyön äärellä pyörii tällä hetkellä yhdeksän alueellista kehittämishanketta. Hankkeita ohjaa Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) ja toteuttaa Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL). Hankkeiden tavoitteena on tuottaa ehdotus ns. Suomen mallista, kuinka tulevassa vammaispalveluita koskevassa lakimuutoksessa henkilökohtaista budjetointia voitaisiin lähteä toteuttamaan. Jokaisella hankkeella on yksilöllinen hankesuunnitelma. Kaikkien hankkeiden työtä yhdistää halu kehittää ja mallintaa henkilökohtaista budjetointia ja sen suomia mahdollisuuksia vammaispalveluihin ja niiden toteuttamiseen.

Kehittämistyötä tehdään tiiviisti yhteistyössä ja puheissa vilisee vakiintunutta termistöä; mm. budjetointi ja budjetti, ihmislähtöiset palvelut, tuettu päätöksenteko, itsemääräämisoikeus, tukirinki, verkostokartta, tuki- ja toteuttamissuunnitelma, oma työntekijä, riippumaton tuki, elämäntulkki. Koska muutosvaihe on kesken, osa sanoista ja termeistä hakevat vielä paikkaansa. Aiheeseen perehtynyt henkilö käyttää termistöä jo melko vakiintuneesti. Aiheesta vielä tietämättömän on vaikeampaa yhdistää mainittuja termejä omiin palveluihinsa, läheisen palveluihin tai omaan työhön liittyviksi asioiksi tai osa-alueiksi.

## Mitä henkilökohtainen budjetointi on?

*Henkilökohtaisella budjetoinnilla* tarkoitetaan palvelua, tapaa tai toimintaa, joka arvioidaan nykyisen palvelunmallin mukaan ja on vaihtoehto yleisesti miellettyjen, kunnan tuottamien palveluiden sijaan. Laki määrittelee sen, mihin henkilö on oikeutettu ja miten paljon hänelle voidaan palveluja myöntää. Kunta arvioi, miten henkilökohtainen budjetti ja budjetointi toteutuu oman kunnan alueella. Henkilökohtainen budjetointi sanana eroaa budjetista sillä, että budjetointi on isompi kokonaisuus, johon budjetti sisältyy. *Henkilökohtaisella budjetilla* tarkoitetaan rahamäärää, hintaa tai summaa, jonka arvosta palveluja vammaispalveluiden asiakas on oikeutettu lain mukaan saamaan, ja jonka puitteissa vaihtoehtoisia palveluita asiakas voi valita tai hakea vammaispalveluista. Budjetin saaminen vaatii aina vammaispalveluiden myöntämää päätöstä. Se ei ole vielä kovin yleisesti käytössä, vaikka laki ei sitä tällä hetkellä estäkään.

## Mitä henkilökohtaisella budjetoinnilla halutaan vahvistaa?

Henkilökohtaisella budjetoinnilla pyritään vahvistamaan asiakkaan *itsemääräämisoikeutta*, eli omaa tahtoa ja sen mukaan toimimista, ja tarjota mahdollisuus saada tukea, niin kuin se omaa elämää ja sen hetkistä elämäntilannetta parhaiten palvelee. Lyhyesti sanottuna vammaispalveluiden asiakas voi nykyisten palveluiden sijaan miettiä vaihtoehtoa, joka toimisi arjessa paremmin ja jonka kokee paremmaksi vaihtoehdoksi entisen, tai olemassa olevien vaihtoehtojen sijaan. Muutos piilee palveluiden tuottamisen tavan muutoksessa, sekä näkökulman vaihtamisessa; henkilökohtaisen budjetoinnin avulla henkilö saa mahdollisuuden osallistua sellaiseen toimintaan, mitä ei tähän asti ole mielletty kunnan tuottamiksi

vammaispalveluiksi. Vaihtoehtona voi olla esimerkiksi kuntosalilla tai ratsastustallilla käyminen, taiteen tuottaminen tai jotain muuta sellaista. Lisäksi palveluita lähdetään miettimään *palvelujärjestelmälähtöisyyden* sijaan *ihmislähtöisesti* eli mitä ja minkälaista palvelua henkilö itse toivoo ja kokee tarpeelliseksi. Täysin itsenäisesti se ei onnistu, mutta yhdessä vammaispalveluiden kanssa mietittyinä uudenlaiset vaihtoehdot ovat mahdollisia henkilökohtaisen budjetin ja budjetoinnin avulla. Palvelujärjestelmälähtöisyydellä ei tarkoiteta sitä, että palvelut jyräävät asiakkaan toiveen aina ja kaikkialla, vaan sitä, kuinka on totuttu ajattelemaan kunnan palveluita, ja mitä missäkin kunnassa tuotetaan.

## **Asiakas on asiakaspalvelun kohde – ihminen elää elämäänsä**

Nykypäivänä on trendikästä kyseenalaistaa kaikki lokeroiva termistö ja sitä kautta kehittämistyössä pohditaan myös *asiakas*-sanaa. Onko se kuvaava vai olisiko jokin muu parempi? Esim. henkilö, ihminen, toimija jne. Henkilökohtaisessa budjetoinnissa kehittämistyön keskiössä on kuitenkin vammaispalveluiden asiakas. Vammaispalvelutyössä on täysin luontevaa käyttää asiakas-termiä, ja johon myös asiakkaat, eli palveluissa olevat henkilöt itse ovat tottuneet. Asiakkuutta ja asiakaslähtöisyyttä voidaan kuvata myös ihmislähtöisyys-sanalla, ja sieltä tulee myös *ihmislähtöiset palvelut*, joissa kaiken keskiössä on ihminen, ei tietyn palvelun asiakas, ja jolla voi olla monenlaisia palveluita. Asiakas on jonkin tietyn asiakaspalvelun kohde, ihminen taas elää omaa elämäänsä ja saa tarvitsemiensa palveluja. Ihmislähtöiset palvelut -terminä saattaa joidenkin mielestä olla sanoilla leikkimistä, mutta nyt kun kehittämistyö on kesken, myös sanojen merkityksen pohdinta on tärkeää. Maailma muuttuu ja meidän tulee orientoitua tulevaan, oltava hereillä siinä, mikä on tulevaisuuden normaalia.

## **Uudenlaisia keinoja tukea oman elämän suunnittelua**

Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämistyön tuloksena on tullut myös uudenlaisia tapoja toimia ja keinoja tukea oman elämän suunnittelussa ja toteuttamisessa. Toki historia toistaa itseään ja vanhoille tavoille luodaan uudenlaisia nimiä ja asioille kokonaisuuksia, mutta se saattaa myös innostaa ja luoda mahdollisuuden innostua. Silta omannäköiseen elämään -hankkeessa kehitetään *riippumatonta tukea*, jonka tarkoitus on olla ulkopuolinen, puolueeton ja neutraali tuki oman elämän suunnitteluun. Riippumattomuus tulee siitä, että tuen antaja ei ole läheinen tai tuttu ohjaaja tutuista palveluista, vaan joku ulkopuolinen toimija ja jonka tavoitteena on toimia elämäntulkkinä sanoittamassa tuen tarvitsijan omia ajatuksia ja tahtoa.

Toiseksi menetelmäksi kehitetään *verkostokarttaa*, jonka avulla jokaisen omaa, sosiaalista verkostoa voidaan kartoittaa. Verkostokartan avulla jokainen voi itse tai ohjaajan avulla miettiä, kuka tai ketkä ovat hänen elämässään merkityksellisiä ihmisiä, ja kuka voisi auttaa esimerkiksi henkilökohtaisen budjetin hallinnassa. Saman verkostokartta-työkalun avulla henkilö voi miettiä ympärilleen *tukirinkiä*, johon hän voi luottaa ja saada tukea tarvitsemiinsa asioihin.

Verkostokartta, tukirinki ja *oma tiimi* ovat henkilökohtaisessa budjetoinnissa nimetty joukko henkilöitä, joiden avulla vammaispalveluiden asiakas voi omaa budjettiaan suunnitella ja toteuttaa turvallisesti. Oma tukirinki tai tiimi voi sisältää niitä henkilöitä, joita hänen elämässään jo on: läheiset, oma sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja muut ohjaajat, viranomaiset, avustaja, tulkki... Myös hän, jonka lähin omainen on viranomainen, voi määrittellä itselleen tukiringin. Tukirinkiin tai omaan tiimiin kuuluu myös *oma työntekijä*, joka on lähin viranomainen, ja jonka vastuulla on lainmukaisten palveluiden myöntäminen ja niiden toteutuminen esim. vammaispalveluiden näkökulmasta. Kehittämistyö on jo osoittanut, että henkilökohtaisessa budjetoinnissa henkilö tai asiakas hyötyy tukiringistä, joka tukee budjetin toteuttamisessa.

Onnistumista tukee budjetoinnissa laadittava *tukisuunnitelma* tai *toteuttamissuunnitelma*, joista ilmenee, mitä on tärkeää huomioida ja miten budjetointia lähdetään toteuttamaan. Tukisuunnitelma voidaan liittää osaksi palvelusuunnitelmaa. Tuen suunnittelun avulla toteutuu myös *tuettu päätöksenteko*, jossa autetaan tuottamaan ja sanoittamaan omia mielipiteitä, toiveita, tavoitteita, ymmärtämään kokonaisuuksia ja tekemään päätöksiä omaan elämään liittyvissä asioissa. Myös riippumattoman tuen työpajoissa esiin nousseiden termien, kuten *osaamisen empaattisuus*, *asenne-esteettömyys*, *ylisektorisuus*, *aikapaine* ja sen vähentäminen kertovat työn murroksesta, jossa pohditaan enemmän sitä, *miten* tehdään, kuin että *mitä* tehdään. Se on myös henkilökohtaisen budjetoinnin ydintä.

### **Kaiken keskiössä ihmisen oma näkemys**

Se on selvää, että muutos vaatii sopeutumista ja uuden ymmärtäminen aikaa. Siksi on ilahduttavaa, että Sosiaali- ja terveysministeriö on mahdollistanut alueellisten hankkeiden mukaantulon henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämistyöhön, ja jota Terveiden ja hyvinvoinninlaitos ansiokkaasti toteuttaa yhdessä hanketiimien kanssa. Kaikki se työ on erittäin arvokasta ja askel kohti tulevaisuutta, jossa kaiken keskiössä on asiakkaan, henkilön, ihmisen näkemys siitä, mikä omassa elämässä on merkityksellistä ja hyvää, ja kuinka palvelut voivat siinä mahdollisuuksien mukaan tukea. Se millä sanoilla kaikkea kuvataan, voi olla kaiken keskellä pikku juttu, mutta yhteinen kieli tuo ihmisiä yhteen, luo yhteenkuuluvuutta ja yhteistyötä. Muutos on pysyvää, koitetaan pysyä mukana.

Teksti: Elisa Nappa